

INTEGRATSIYA MUAMMOSINING PEDAGOGIK TADQIQOTLARDA O'RGANILGANLIK HOLATI

Urazaliyeva Shoxsanam Shavkat qizi,
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti magistranti
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.04.2.086>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim jarayonida turli fanlarni bir-biri bilan bog'lab o'rganish, ta'lim mazmunini fanlarning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda tushuntirish masalalari keltirilgan. Shuningdek, maqolada integratsiya muammosini turli nazariy yondashuvlar asosida kelib chiqish tarixi, shakllanish bosqichlari, ko'rinishlari, ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: integratsiya, shakl, rivojlanish, pedagogik integratsiya, tizim, yaxlitlik.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы преподавания различных предметов во взаимосвязи друг с другом, поясняется содержание образования с учетом специфики предметов. Также в статье рассматривается история проблемы интеграции на основе различных теоретических подходов, этапы ее становления, проявления и значение в образовательном процессе.

Ключевые слова: интеграция, форма, развитие, педагогическая интеграция, система, целостность.

Abstract. This article deals with the issues of learning different subjects in connection with each other in the educational process, explaining the content of education based on the specific characteristics of the subjects. The article also discusses the history of the integration problem based on various theoretical approaches, the stages of its formation, its manifestations, and its importance in the educational process.

Key words: integration, form, development, pedagogical integration, system, integrity.

Ta'lim muassasalarida o'qitiladigan har qanday fandan beriladigan bilim, tarkib toptiriladigan ko'nikma va malakalarning shakllantirilishida turdosh o'quv fanlarning o'zaro uyg'unlikdagi imkoniyatlaridan yetarlicha foydalanishning ahamiyatini chuqur anglab yetish zamonaviy ta'limning eng asosiy talablaridan biri sanaladi. Buyuk didaktik olim Yan Amos Komenskiy ta'kidlashicha: "Bir-biri bilan bog'liq bo'lgan hamma narsa, huddi shunday holda o'rganilishi kerak". Fanlararo bog'liqlik g'oyasiga keyinchalik juda ko'p pedagoglar yondoshib, uni rivojlanishi va umumlashtirilishiga hissa qo'shdilar. D.Lokk g'oyasiga ko'ra: "Ta'lim mazmuning aniqlanishida bir fan boshqa fanlar elementlari va faktlari bilan to'ldirilishi kerak". Ushbu yondashuvlar asosida integratsiya atamasini uslubiy nuqtai nazardan hodisa sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir. «Intergratsiya» so'zi lotincha integration - tiklash, to'ldirish, «integer» butun so'zidan kelib chiqqan bo'lib, quyidagi ikki xil jarayon sifatida talqin etiladi:

birinchidan, tizim, organizmning alohida tabaqalashtirilgan qism va vazifalarning bog'liqlik holatini bildiruvchi tushuncha va shu holatga olib boruvchi jarayon.

ikkinchidan, tabaqalashtirish jarayonlari bilan birga amalga oshirilayotgan fanlarni yaqinlashtirish jarayoni.

O'tgan asrning 60-yillarida o'qitish jarayonini faollashtirish, uni ilmiy-nazariy jihatdan rivojlantirish nuqtai nazaridan yondashgan holda fanlarni o'qitishda integratsiyani yoki o'quv fanlarini o'zaro integratsiyalashni ta'minlash sohasidagi harakatlar kuchaydi. Tadqiqotchi C.Brumfitning yozishicha, o'tgan asrning o'rtalarida fanlararo integratsiyaning turli jihatlari keng tadqiq qilingan[1]. Jumladan, bilim, ko'nikma va malakalarni egallash samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi didaktik vosita, ta'lim oluvchilarning o'quv faoliyatida apersepsiyani

rivojlantirish, yoki o‘quv faoliyatini adekvat idrok etish qobiliyatlarini shakllantirish asosi, o‘qitishda fanlararo integratsiyani ta‘minlashda ilmiylik tamoyiliga amal qilish hamda o‘qitish jarayonida fanlararo integratsiyani birgina o‘quv fani doirasida ta‘minlash mumkin emasligi asoslab berilgan.

1980-yillarda «integratsiya» tushunchasi paydo bo‘lishidan oldin, o‘quv fanlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni aks ettiruvchi shunga o‘xshash «fanlararo o‘xshashlik» tushunchasi kiritilgan bo‘lib, uning yordamida bitta mavzuni chuqurroq o‘rganish mumkin bo‘lgan. Hozirgi vaqtda esa, ko‘plab tadqiqotchilar «integratsiya» tushunchasiga o‘z ta‘riflarini berishadi. V.N.Lyamina quyidagi ta‘rifni beradi: “Integratsiya - bu bir fan bo‘yicha ma‘lum bir sohaga oid umumlashtirilgan bilimlarni ma‘lum chegaralarda birlashtirish” hodisasi hisoblanadi[8]. E.V.Yakovlev integratsiyani “tizimning kenglik, yaxlitlik tomon harakati” deb ta‘riflaydi[12]. G.Gilyazovaga ko‘ra, integratsiya - bu atrofimizdagi olam bilan o‘xshashlik asosida qurilgan, dunyodagi hamma narsa o‘zaro bog‘liq va “sof shaklda” mavjud emas, degan aksiomaga asoslangan o‘zaro bir-biri bilan bog‘liq o‘quv fanlari tizimi ekanligini ta‘kidlaydi[5]. G.A.Monaxova integratsiyani tabiat qonunlarining birligiga, sub‘ektning atrofidagi dunyoni yaxlit idrok etishiga asoslangan tarkibni tashkil qilish shakli sifatida tavsiflaydi[10]. O.V.Kozlova monografiyasida ta‘kidlashicha, integratsiya orqali bir butunga, har qanday elementlarning birligiga erishish mumkin. Shuningdek, bu birlikni tushunish ta‘lim oluvchiga qiyinchilik tug‘dirmaydi. Tizimlar nazariyasida integratsiya, bir tomondan, tizimning alohida elementlari o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik holati, ikkinchi tomondan, bunday holatni belgilovchi jarayon deb ataladi hisoblanadi. V.A.Ignatova integratsiyani butun tizimning o‘zaro bog‘liq barqaror ishlashiga olib keladigan tizimning individual differentsial elementlari va funktsiyalarining o‘zaro ta‘siri jarayoni va natijasi deb hisoblaydi. S.V.Yelovskaya ta‘lim integratsiyasi kategoriyasini «pedagogik bilimlar tizimi» sifatida tushuntiradi. Muallifning fikricha, uning asosi bir qator fundamental pedagogik kategoriyalar (integratsiya, o‘quv-didaktik tizim), tamoyillar (birlik, o‘xshashlik, tabaqalanish, madaniy muvofiqlik) va pedagogik funktsiyalar (axborot, bilim-reproduktiv, shaxsiy rivojlanish) bilan bog‘laydi[6].

Xorijiy mualliflar orasida J.B.Eklundning ta‘rificha, integratsion ta‘lim bu ta‘limning keng yo‘nalishlariga e‘tibor qaratish uchun o‘quv dasturining turli jihatlarini mazmunan birlashtirish, mavzularini umumlashtirishdir[2]. Bizningcha integratsiya o‘zaro bog‘liq bo‘lgan real dunyoni aks ettiradi va o‘quvchi fikrlarini, his-tuyg‘ularini va sezgilarini o‘rganish tajribasiga asoslanadi hamda bu bilimlarni birlashtiradi va qismlarni alohida o‘rganish orqali erishilganidan ko‘ra ko‘proq natija beradi.

I.A.Larionova integratsiya jarayonining ikki bosqichini belgilaydi[7].

Birinchi bosqichda integratsiyaning maqsadi aniqlanadi, ya‘ni uning amalga oshirilishi mumkinligi; integratsiya ob‘ektlarini tanlash va tahlil qilish amalga oshiriladi; integratsiya jarayonining asosiy va formal-mantiqiy xarakteristikalarini bilan shakli aniqlanadi; pedagogik integratsiya turi aniqlanadi.

Ikkinchi bosqichda tizimni tashkil etuvchi omil tanlanadi; yangi ta‘lim tuzilmasi yaratiladi; o‘xshashliklar va bog‘liqliklar, integratsiya komponentlari o‘rnatiladi; integratsiyalash usuli aniqlanadi; yangi integrativ shakllanish qayd etilgan. O.V.Kozlova integratsiyaning tashqi va ichki tabiati haqida to‘xtalib, ulardan biri faoliyatning har xil turlari: fan va ta‘lim, texnologiya va ishlab chiqarish, ta‘lim muassasalari va sub‘ektlari integratsiyasini aks ettiradi, ikkinchisi esa bir tur doirasidagi elementlarning integratsiyasini nazarda tutadi.

«Pedagogik integratsiya» tushunchasini umumlashtirishga doir qarashlar, urinishlar V.S.Bezrukova, M.N.Berulava, N.K.Chapaev va boshqa tadqiqotchilarning izlanishlarida ko‘proq uchraydi. V.S.Bezrukova pedagogik integratsiyani “komponentlarning ajralmasligi, yangi ob‘ektivlik – monoob‘ekt, yangi tuzilma, komponentlar bog‘lanishiga kiradigan yangi funktsiyalar bilan tavsiflangan” o‘zaro bog‘liqlikning eng yuqori shakli sifatida belgilaydi[3].

Shuningdek, muallif, pedagogik integratsiya yaxlitlik darajasining to'rtta xususiyatini aniqlaydi:

umumlashtirish;
kompleks;
tizim;

sintez. Umumlashtirish orqali u integratsiya ob'ektlarining yaqinlashishi, korrelyatsiyasi, murakkablashuvi, kengayishi va ular orasidagi bog'lanishlarni tushunadi. Kompleks yetakchi integral ob'ektlar orasidagi munosabatlarni tartibga solish sifatida aniqlanadi. U tizimni tubdan yangi sifatning paydo bo'lishi bilan yaxlit shakllanish sifatida ta'riflaydi. Sintez esa ob'ektlarning to'liq, bo'linmagan, birlashishi sifatida ta'riflaydi. Integratsiya jarayonining markaziy nuqtasi butun va uning qismlari o'rtasidagi munosabatlarning tabiati, yaxlitligi bilan belgilanadi. M.N.Berulava umumta'lim va kasb-hunar ta'limining integratsiyasi masalalarini ochib beradi, pedagogik integratsiyani o'quvchilar bilimining tizimliliigi va zichligi oshishi bilan birga keladigan ta'lim mazmunining tarkibiy elementlarining o'zaro ta'siri jarayoni va natijasi sifatida ta'riflaydi[4]. Muallif ta'lim mazmunini fanlararo aloqalar darajasida birlashtirishni ko'rib chiqishni taklif qilib, ta'lim mazmunining integratsiyasi tushunchasini ikkita asosiy jihat bilan ifodalaydi:

-mazmunli;
protsessual.

Ta'lim mazmuni - umumiy nazariy tushuncha, o'quv material mavzusi, o'quv material, o'quv faoliyati va o'quvchining shaxsiyatini ifodalaydi. Yuqoridagilarni umumlashtirgan holda, pedagogik integratsiyani turli individual elementlardan o'ziga xos uslublari, tuzilishi va sifatlariga ega bo'lgan mutlaqo yangi tizim shakllanadigan jarayon sifatida ta'riflashimiz mumkin.

Fanlararo integratsiyani turli o'quv predmetlari bo'yicha o'quv dasturlari, darsliklar mutanosibligini ta'minlovchi didaktik imkoniyat sifatida tushunish lozim.

Adabiyotlarda o'quv materiallari integratsiyasining uch ko'rinishi mavjudligi aytiladi:

1. Bir o'quv fani ichidagi integratsiya. Bunda bir predmetga doir tushuncha, bilim, ko'nikmalar o'rtasidagi aloqadorlik ta'minlinishi ko'zda tutiladi.

2. Fanlararo integratsiya. Bunda ikki yoki undan ortiq fanlarning tushuncha, bilim va ko'nikmalari o'rtasidagi integratsiya anglashiladi. Transfanlararo integratsiya. Bunda asosiy o'quv fanlari bilan qo'shimcha ta'lim mazmuni o'rtasidagi integratsiya tushuniladi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, fan va texnologiyaning jadal sur'atda rivojlanishi olimlar oldida murakkab muammolarni qo'yimoqda. Shu sababli tabiat va jamiyat taraqqiyoti qonuniyatlari haqidagi yangi nazariy va amaliy bilimlarni ta'lim mazmuniga kiritish, barcha fanlardan o'zaro integratsiyada eng zarur bilim va ko'nikmalarni hosil qilish, ijtimoiy hayot tajribalari va ilm-fanning turli sohalari uchun muhim bo'lgan bilimlarni o'quvchilar egallashlari uchun yuksak bilim va mahoratga ega bo'lgan pedagoglarni tayyorlash nihoyatda zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Brumfit C. The integration of theory and practice //Alatis et al.(eds.). – 1983. – T. 1983. – C. 59-73.

2. Eklund. J.B. «Integrative Education. A Curriculum for the Twenty-First Century.» «OSSC Bulletin» 33, 2(October 1989). Eugene, Oregon: Oregon School Study Council. ED 311 602.

3. Безрукова, В.С. Интеграционные процессы в педагогической теории и практике. / В.С. Безрукова – Екатеринбург: Издательство уральского профессионально-педагогического университета, 1994.

4. Берулава, М.Н. Теоретические основы интеграции образования /

5. Гилязова, О.Г. Интеграция содержания учебных дисциплин как фактора повы-

шения качества подготовки учителей в вузе [Текст] / О. Г. Гилязова // Интегративные процессы в подготовке специалиста на основе государственного стандарта высшего профессионального образования. —

6. Еловская С. В. Модернизация иноязычного образования в неязыковом вузе // Вестник МичГАУ: научно-производственный журнал. 2014. № 6. С. 95-98.

7. Ларионова, И.А. Интегративные тенденции в профессиональной подготовке специалистов социальной сферы [Текст]: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук (13.00.08) / Ларионова Ирина Анатольевна; ГОУ ВПО «Уральский государственный педагогический университет». – Москва, 2009. – 42 с.

8. Лямина В.З. Интегрированные уроки – одно из средств, привития интереса к учебным предметам/ В.З. Лямина// НШ. – 1995.– №11.– С.21-25

9. М.Н. Берулава – М.: Совершенство, 1998.

10. Монахова, Г. А. Образование как рабочее поле интеграции [Текст] / Г. А. Монахова // Педагогика. – 1997. – № 5. – С. 52-55.

11. Рязань: Изд-во РГПУ, 1997. — С. 83–85.

12. Яковлев, Е.В. Комплексное моделирование высшего учебного заведения [Текст] / Е. В. Яковлев // Педагогика. – 2001. – № 2. – С. 32–36.